

تاریخ توفیق

سرگذشت طنز

در مطبوعات ایران

سید مسعود مصوی

سرشناسه	: رضوی، مسعود، ۱۳۴۱
عنوان و نام پدیدآور	: تاریخ توفیق سرگذشت طنز در مطبوعات ایران/ نوشته سید مسعود رضوی
مشخصات نشر	: تهران: سوفیا، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری	: ۹۴۴ ص.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۹۶۳۵۹-۰۰-۰
وضعیت فهرست نویسی	: فیپا
یادداشت	: کتابنامه
یادداشت	: نمایه
موضوع	: توفیق (روزنامه)
موضوع	: توفیق (مجله) - تاریخ
موضوع	: طنز فارسی - ایران - تاریخ و نقد
موضوع	: طنز فارسی - ایران - نشریات ادواری
موضوع	: مطبوعات - ایران - تاریخ
رده بدی کنگره	: ۱۳۹۵ ت۹۲/ف۹۵ AP
رده بندی دیوین	: ۰۷۹/۵۵
شماره کتابشناختی	: ۴۲۰۴۵۶۵

سوفیا

سایت: sophianashr.com

پست الکترونیکی: info@sophianashr.com

n.sophia.388@gmail.com

۰۹۱۲۷۹۵۴۱۹۴

۰۹۱۲۴۸۰۲۰۵۲

تلفن: ۰۱-۶۶۷۵۴۴۷

بخش: نقش جهان

نوشته مسعود رضوی

تاریخ توفیق

سرگذشت طنز در مطبوعات ایران

حروف نگار و صفحه آرا: رحیم رضانی

چاپ نخست: ۱۳۹۵

بها: ۶۷۰۰۰ تومان

شمارگان: ۱۰۰۰

چاپ و صحافی: طیفنگار

فهرست مطالب

- دبیاجه ۱۱
۱. طنز و تأمل ۲۷
- میراث طنز در ادب پارسی ۲۷ / گزینی در فرهنگنامه‌ها ۲۹ / امتیاز لبخند ۳۲ / هدف و اعتبار طنز ۳۳ / طنز به مثابه ابزار انتقاد ۳۴ / هزل و ریشخند و توجیهات عبید ۳۵ / عقلای مجانین ۳۸ / در تفاوت طنز و کمدی ۴۲ / ظریفان ۴۳ / طنز عامیانه و تعهد روشنفکرانه ۴۵
۲. طنز و تحولات اجتماعی ۴۹
- حکایت و لطیفه ۵۰ / طنز فاخر و منحط ۵۱ / سلاح پنهان ۵۲ / طنز، تهران و تحولات ناگزیر ۵۶ / مشروطه و مطبوعات ۵۹ / شفافیت مصلحت و تازقه افکن ۶۰ / زبان مخفی ۶۳ / ابداع‌های طنز معاصر ۶۶ / طنز، رکاکت و شوخی ۶۹
۳. طنز معاصر و نقش مطبوعات ۶۹
- سنت‌های مشروطیت ۶۹ / پیدایش و گسترش طنز انتقادی ۷۱ / طلایه‌داران طنز اجتماعی و سیاسی در مطبوعات ۷۳ / نخستین جراید فکاهی ۷۴ / رونق اشعار طنزآمیز ۷۶ / تحول مطبوعات و جراید تازه ۷۷
۴. توفیق تبریز و استبداد صغیر ۸۱
- توفیق در تبریز ۸۲ / استبداد صغیر و مطبوعات حقیر ۸۴ / شبهه و شباهت ۸۹

۵. تأسیس و مؤسس ۹۱
نشریه گل زرد ۹۲ / شاعر مردمی ۱۰۱ / شرح احوال حسین توفیق ۱۰۴ / توفیق فکاهی ۱۰۶ / فرجام و مرگ ۱۱۰ / پرسش‌های بی‌پاسخ ۱۱۲
۶. تولد توفیق و تحول طنز ایرانی ۱۱۷
شناسه‌ها و شاخصه‌ها ۱۱۸ / طنز آوران جوان ۱۲۳ / در راه طنز ۲۸ / بحر طویل‌های توفیق و حالت ۱۳۴ / ستاره استعداد‌های فکاهی ۱۳۸
۷. نمونه‌های کهن ۱۴۷
۸. انبیاء، طبوعات و کشور جنگ‌زده ۱۶۱
مطبوعات و تجربه آزادی ۱۶۲ / تنوع و تکثر جراید ۱۶۶ / توفیق و آغاز دورانی تازه ۱۶ / توفیق، جنگ دوم جهانی ۱۷۱
۹. در سبیل بنیاد ۱۷۷
رویارویی با ولایت / ناپایدار ۱۸۰ / نشانه‌ها و عوارض چپ‌زدگی ۱۸۱ / سرنوشت شوم / ج. استام ۱۸۶ / آزمون و خطاهای مطبوعات ۱۸۸
۱۰. آشفتنی، تندروی و گرایش به حزب توده ۱۹۱
مشکلات و مسائل عمده در توفیق ۱۹۲ / گرایش‌های رادیکال و انشعاب ۱۹۴ / آینه مشکلات مردم ۱۹۷ / حضور توفیق / تحولات و شرایط تازه ۲۰۴ / حالت رادیکال ۲۰۷ / تندروی و توفیق ۲۱۱ / سایه حزب توده ۲۱۱
۱۱. همگام با نهضت ملی ۲۱۵
تاوان چپ ۲۱۶ / استقلال و گرایش میهنی ۲۱۷ / هم‌گام با نهضت ملی ۲۲۱ / در کنار دکتر مصدق ۲۲۳ / تفرقه در نهضت ۲۲۳ / ول کن بابا ۲۱۱
۱۲. سیاست و مکافات ۲۲۹
درباره محمدعلی توفیق ۲۳۰ / دردسره‌های یک سردبیر ۲۳۲ / آفرینان ۲۴۰ / توقیف فله‌ای مطبوعات ۲۴۱ / لغزش‌ها و پیامدها ۲۴۳
۱۳. توفیق در زندان ۲۴۷
روایای سفر بخارست ۲۴۷ / سردبیر متواری ۲۴۹ / ایام محبس و خاطرات فلک‌الاملاک ۲۵۰ / توفیق شفاهی ۲۵۲ / آزادی و انزوا ۲۵۶ / درگذشت محمدعلی توفیق ۲۵۸ / سوء تفاهم! ۲۶۳
۱۴. بازگشت پرفروغ (۱۳۳۶ تا ۱۳۵۰) ۲۶۵
مطبوعات و انسداد دولتی ۲۶۶ / اولین شماره پس از کودتا ۲۶۸ / ویژگی‌های توفیق در آخرین دوره ۲۷۲ / رمز و راز موفقیت‌های توفیق ۲۷۴ / گزارش ویژه ۲۷۷ / طبابت با داروی خنده ۲۷۸ / یک تحقیق دانشگاهی ۲۸۰ / مهم‌ترین مطالب توفیق ۲۸۲ / احترام

مطبوعاتی‌ها به توفیق ۲۸۳ / سه برادر ۲۸۴ / روایتِ عمران ۲۸۹

۱۵. مطبوع مکت، مژده دولت ۲۹۱

نخست‌وزیر کلنگی ۲۹۲ / شوخی با نخست‌وزیران، وزراء، وکلا و شهرداری ۲۹۶ /
ماجرای حسنعلی منصور ۲۹۸ / شیخ احمد کافی و توفیق ۳۰۱ / بهره‌های عامیانه
۳۰۳ / پیشنهاد شراکت با دولت ۳۰۴ / خریدن جراید و رشوه‌های مطبوعاتی ۳۰۶ /
بستن مطبوعات ۳۰۷ / هویدا؛ سوژه درجه یک طنزپردازان ۳۱۱ / ابعاد سانسور
۳۱۳

۱۶. ابتکارات و تجربه‌های توفیق ۳۱۵

ردج‌زمان جنگ ۳۱۶ / سبیل نظم ۳۱۷ / یاد باد آن روزگاران یادباد ۳۱۹ / آموزش و
تربیت طنزپردازان جوان ۳۲۱ / فرهنگ توفیق ۳۲۴ / خنده بر هر دردی درمان دواست
۳۲۷

۱۷. توفیق در بوت‌نقد ۳۳۳

رویارویی با حمله سید محمد ۳۳۴ / حمله به احمد نفیسی ۳۳۶ / ضرورت نقد توفیق
۳۳۷ / آگهی و دردمند ۳۳۸ / تنبلی‌های دولتی ۳۴۱ / کشکیات انشعابی ۳۴۴

۱۸. توقیف توفیق ۳۴۷

بستن توفیق و بن بست هویدا ۳۴۹ / صدم نهایی ۳۵۲ / نظر میلانی و مجیدی ۳۵۴ /
برخورد امنیتی، مقام امنیتی ۳۵۸ / گونه‌های سانسور ۳۵۹ / سال آخر ۳۶۱ / گزارش
ناموفق ۳۶۳ / تصویر هویدا در آخرین تاریخ ۳۶۵ / بستن چاپخانه ۳۶۶ / از خاطرات
یک قاضی قدیمی ۳۶۸

۱۹. معمای صدر اعظم ۳۷۱

خانواده رهنما ۳۷۱ / دشواری‌های داوری در باره رهنما ۳۷۴ / هویت هویدا ۳۷۶ /
رابطه هویدا با مطبوعات ۳۷۹ / استخوان پوسیده ۳۸۲ / پس از وفات ۳۸۴ / اعلامیه‌ای
در آستانه انقلاب ۳۸۷ / ختم توفیق ۳۸۹

۲۰. توفیق از چشم بزرگان ۳۹۱

۲۱. ابداع و ابتکار و نام مستعار ۴۰۵

تضمین و استقبال ۴۰۷ / اسم مستعار در مکتب توفیق ۴۱۰ / انتقاد به نام‌های مستعار
توفیق ۴۱۲ / اسامی مستعار طنزآوران توفیق ۴۱۴ / نکته‌های جامانده ۴۲۰ / طنزنویسی
صمد بهرنگی ۴۲۱ / اباذر - مزدک؛ دهن کجی به ساواک ۴۲۱

۲۲. جمع‌بندی پنجاه ساله ۴۲۳

ادب تعلیمی و طنزهای اخلاقی در دوره اول ۴۲۴ / غلبه سیاست در دوره دوم ۴۲۵ /
درخشش کاریکاتور در دوره سوم ۴۲۶ / نظر فضا نویس کهنه‌کار ۴۲۸ / مکتب توفیق ۴۲۹

۲۳. حزب خزان ۴۳۱

حزب خزان در کردستان عراق ۴۳۲ / باشگاه خزان ۴۳۴ / اهداف و مرام حزب ۴۳۵ / دوره‌های فعالیت حزب خزان ۴۳۶ / ارگان حزب خزان ۴۳۸ / تمسخر احزاب فرمایشی ۴۳۹ / سرود حزب ۴۴۰ / آدای دین به زحمات الاغ ۴۴۱ / داستان شفقت ۴۴۴ / ادبیات خرکی ۴۴۵ / اعضای شایسته و برجسته ۴۴۸ / کافه حزب خزان ۴۵۰

۲۴. داستان کاریکاتور ۴۵۱

تعریف کاریکاتور ۴۵۱ / ملانصرالدین و نخستین آشنایی‌ها ۴۵۳ / نقاشی‌های - ناسم‌زاده ۴۵۵ / مشروطه و رونق مطبوعات ۴۵۶ / پیشگامان کاریکاتور در مطبوعات فارس ۴۵۷ / مخاطبان و آفرینندگان کاریکاتور ۴۵۹ / کاریکاتور در دوره رضاشاه ۴۶۰ / تجربه آزادی ۴۶۳ / پس از کودتای ۲۸ مرداد ۴۶۴ / کاریکاتورهای روشنفکران و عامه ۴۶۸ / امتیاز توفیق ۴۷۰ / زیرنویس کاریکاتورها ۴۷۱ / مدرنیسم و موج نو در کاریکاتور ۴۷۲ / موج نو در کاریکاتور ایرانی ۴۷۴ / کاریکاتورهای خانواده توفیق ۴۷۵ / بلا و ابتلا ۴۷۷ / سال‌های توفیق ۴۸۰ / توفیق مردمی ۴۸۱ / کاریکاتوریست‌های سرشناس ۴۸۳ / کبر در مدرسه ۴۸۴ / غلامعلی لطیفی ۴۸۶ / احمد سخاورد ۴۸۷ / احمد عربانی ۴۸۷ / ناصر پاک‌شیر ۹۱

۲۵. دو پیش‌کسوت: ابن جتی راحت / فصل در آیه احوال و اشعار عباس فرات

و سید غلامرضا روحانی ۴۹۳

عباس فرات، شاعر انجمن‌های ادبی ۴۹۵ / سگ‌ر سوسا بیستی ۴۹۸ / مفردات و امثال ۵۰۰ / ویژگی‌های شخصی و سبک ادبی ۵۰۲ / جرج برادرش ۵۰۳ / مطایبات فرات ۵۰۴ / نمونه اشعار فرات ۵۰۸ / سید غلامرضا روحانی: شاعر رنج‌ها و مشکلات ۵۱۰ / انجمن‌های ادبی ۵۱۰ / شکوفایی ۵۱۱ / از چشم جمالزاده ۵۱۳ / اهمیت و اعتبار فکاهیات روحانی ۵۱۶ / استادان و طرز ادبی ۵۱۷ / سفر آخر ۵۲۰ / ترانه‌های طنز روحانی ۵۲۱

۲۶. یاد از آن پرچم افراشته / محمدعلی افراشته و روزنامه چلنگر ۵۲۵

نگاهی کوتاه به زندگی افراشته ۵۳۶ / در خدمت ستم‌دیدگان ۵۳۷ / سنگر مطبوعات ۵۳۸ / زمینه سیاسی، زمانه روسی ۵۴۰ / چلنگرخانه: نگاهی از درون ۵۴۲ / آزادی ادبی و بندهای ایدئولوژیک ۵۴۵ / ای هم وطنان پاک هذر شد هنر من! ۵۴۹ / مهر گیلان و عشق ایران ۵۵۲ / خط‌مشی سیاسی چلنگر ۵۵۳ / عبار شعری افراشته ۵۵۶ / نمونه‌ای از نثر داستانی افراشته ۵۷۲

۲۷. یار کهن / زندگی و طنزهای ابوالقاسم حالت ۵۷۷

در عرصه زندگی ۵۷۸ / حالت و توفیق ۵۷۹ / حالت در خاطرات خطیبی ۵۸۰ /

ترانه و تصنیف و موسیقی ۵۸۵ / هنرمند پُرکار و خلاق ۵۸۷ / نظریات زین العابدین
مؤتمن ۵۹۳ / مشاعره با شهریار ۵۹۶ / ادبیات، زبان و ترجمه ۵۹۷ / بحر
طویل‌های هدهدمیرزا ۵۹۹ / کتابخانه حالت ۶۰۲ / طنزها و فکاهیات حالت ۶۰۴
/ طنز تعلیمی ۶۰۵ / طنز از نظر حالت ۶۱۰ / ارثیه لبخند ۶۱۲ / وصیت‌نامه ۶۱۳
نمونه اشعار و آثار فکاهی ۶۱۴ / نمونه‌های بحر طویل حالت ۶۲۴ / نمونه داستان
کوتاه ابوالقاسم حالت ۶۲۸

۲۸. طنزپردازی و اسطوره‌سازی / زندگی و طنزهای ابوتراب جلی ۶۳۱

در فتار تار سیاست ۶۳۴ / بازگشت به توفیق ۶۳۶ / فصل آخر ۶۳۶ / فی‌المبدیحه
۶۱ / سبک استوار در نثر و داستان ۶۴۱ / منظومه‌های انقلابی و اساطیر مذهبی ۶۴۵
/ سیاست‌زدگی ۶۴۶ / یادمان و میراث فکاهیات جلی ۶۴۹ / شور سوسیالیستی ۶۵۱
/ زمی‌های رایس و گزیده‌ای از منظومه ابراهیم ۶۵۵ / نمونه‌های طنز جلی ۶۵۹
نمونه‌های از نثر داستان ابوتراب جلی ۶۶۴

۲۹. یاد از مهدی ۶۷۵

سهیلی به روایت سیداحمد حسینی / نثری ۶۷۷ / مصایب کودتا ۶۸۰ / آثار و اشعار سهیلی
۶۸۱ / سهیلی و توفیق / فصل دوم / فقیه ۶۸۵

۳۰. تقلید و بازآفرینی / طرز داشت ۶۸۷

درباره سنگسری ۶۸۸ / همکاری با چلنگ ۶۹۰ / نداوم سبک افراشته ۶۹۴ / همکاری با
توفیق ۶۹۸ / گسستن از توفیق ۶۹۹ / پس از توفیق ۷۰۱ / در توفان انقلاب ۷۰۳ / مرگ
مرد فکاهی نویسنده ۷۰۵ / جالی خالی افراشته ۷۱۲

۳۱. آثار باستانی / طنزها و خاطرات توفیقی است باستانی ۷۱۳

آثار و کتاب‌ها ۷۱۴ / باستانی در توفیق ۷۱۴ / ایام رجبی و حوادث واقعه ۷۱۵ / دو
خاطره ۷۲۰ / ارزش تاریخ و نثر باستانی ۷۲۱ / سبک نثر ۷۲۱ / لاله‌زار ۷۲۶
گزیده شعرها ۷۲۹

۳۲. معمار جمله‌ها / پرویز شاپور و ابداع کاریکلماتور ۷۳۹

زاویه‌های زندگی / یک هنرمند ۷۴۰ / پیدایش یک ژانر تازه ۷۴۱ / مهم‌ترین ویژگی‌های
کاریکلماتور ۷۴۲ / داستان و لطیفه ۷۴۴ / مگس لجاز! ۷۴۴ / نمونه‌هایی از کاریکلماتور
۷۴۵ / از چشم دوستان ۷۴۸ / مجلس ختم آب ۷۵۱ / طنز سیاه ۷۵۴

۳۳. به احترام احترامی / زندگی و سبک طنزهای منوچهر احترامی ۷۵۹

مکتب اول ۷۶۴ / پیاده‌روی توفیق ۷۶۷ / شغل طنزپرداز ۷۷۰ / ارزش ترانه‌های عامیانه
۷۷۲ / کار... باز هم کار ۷۷۲ / تجربه‌های تازه ۷۷۳ / کشف فرهنگ عامه ۷۷۵ / توبه گرگ
۷۷۶ / طرز طنز ۷۷۷ / ضرباهنگ فرهنگ مردم ۷۷۸ / اسم مستعار ۷۸۰ / احیای فرم‌های

کهن ادبی ۷۸۱ / منظومه‌های ماندگار ۷۸۴ / هنر نجابت ۷۸۷ / نمونه لطیفه و داستان کوتاه احترامی ۷۸۸

۳۴. بچه جوادیه / عمران صلاحی و طنزهایش ۷۹۱

زندگی‌نامه خودنوشت ۷۹۲ / راه‌یابی به انجمن‌های شاعران ۷۹۴ / خلاقیت و پشتکار ۷۹۷ / مرگ مؤلف ۷۹۹ / گزیده‌های طنز عمران ۸۰۰ / نمونه شعرها ۸۰۰ / خاطره‌هایی از توفیق ۸۰۲ / قصه‌های عمران ۸۰۵

۳۵. فرزند توفیق / کیومرث صابری، گل آقا و دو کلمه حرف حساب ۸۰۹

۸۰۹ / حی از یک زندگی ۸۱۰ / گزند طنز ۸۱۳ / همکاری با توفیق و تجربه‌های طنزپردازی ۸۱۸ / احیای طنز انتقادی پس از انقلاب ۸۲۱ / دو کلمه حرف حساب ۸۲۵ / ارزش حرف حساب ۸۲۷ / اهمیت تاریخی یک ستون طنز ۸۲۸ / شروع یک تجربه ۸۳۳ / تأملی در سبک طنز گل آقا ۸۳۴ / نقد و نظر ۸۴۳ / اختتامیه ۸۴۵ / برگی از دفتر خاطره‌ها... ۸۴۸ / گردهمایی از طنز گل آقا ۸۵۱ / داستانی قدیمی از کیومرث صابری - یک کلمه ۸۵۷

منابع و مأخذ ۸۶۳

نمایه ۸۷۱

کسان ۸۷۳ / اسم‌های مستعار ۸۷۷ / کتاب‌ها ۹۱۳ / جراید و مجلات ۹۲۳ / نهادها، تشکّل‌ها، مشرب‌ها و... ۹۳۱

دیباچه

؛ حق توفیق خدمت خواستم دل گفت پنهانی
چه توفیقی ازین بهتر که خلقی را بخندانی

این کتاب، کوششی کوچک برای شناخت تاریخ مطبوعات و تاریخ طنز در ایران است. در حقیقت، بخش خاصی از این تاریخ پرفراز و نشیب را دنبال کرده و بر موضوعی خاص متمرکز شده؛ که همانا بررسی سرگذشت و سرنوشت مجله فکاهی «آفرین» است. نشریه‌ای که نام آن در خاطره فردی و جمعی ایرانیان دارای اهمیت و اعتبار ویژه‌ای است. این احترام و اعتبار به واسطه پایداری در جهت‌گیری مردمی و انسانی آن، و عمر نسبتاً طولانی در طی پنجاه سال، به دست آمده و در ذهن و ضمیر ایرانیان مؤکد شده است.

کتاب حاضر، دربردارنده نکات و تحلیل‌هایی در باب این پدیده جالب و مهم در تاریخ ادب و رسانه در کشور ماست. یادکرد نشریه‌ای مردمی، صاحب سبک و بسیار مؤثر در حیطه نقد اجتماعی، ادب فکاهی، فرهنگ عامه و تاریخ مطبوعات مستقل و

منتقد ایران‌زمین است. همچنین در بردارنده مطالب دیگری مرتبط با تاریخ فرهنگ و طنز، بیوگرافی‌ها، جستارها و نمونه‌هایی از نثر و نظم فکاهی ایران در چند دوره بسیار مهم تاریخی است؛ مطالب و یادکردهایی که اجمالاً هنوز در خاطر بسیاری از معمران و مردمان صاحب‌نظر باقی است و ما کوشیده‌ایم با دقت و تفصیلی که در بضاعت داشته‌ایم، در تدوین و تبیین تازه آن را بیان کرده و به نظر خردنگاران برسانیم.

توفیق، نشریه‌ای معروف است و بسیاری ظرایف و لطایف آن در یادها مانده، شاید هنوز دوره‌ها یا تک شماره‌هایی از آن در خانه مردمان بادوست حفظ شده باشد. اغلب هم وطنان توفیق را می‌شناسند و خاطرات و نقل قول‌های منسب بدان را در ذهن دارند. توفیق به یک معنا، نماد و مثل اخلاقی و فکری فکاهی روزگار معاصر ما محسوب می‌شود. اگر این تأثیر ماندگار هم نبود، باز هم جایگاه تاریخی این نامه فکاهی و اثرش بر ضمیر و ذهن و طنز ایرانیان محفوظ بود و به استناد تاریخ، به هیچ وجه نمی‌توان این رسانه مؤثر و معتبر را نادیده گرفت. به همین دلیل، سروکار ما با موضوعی جالب و مهم در تاریخ و فرهنگ وطن است؛ موضوعی اساسی که متأسفانه هنوز کتاب مناسب و پرمایه‌ای در این باره منتشر نشده و آنچه در دسترس است، مجموعه مقالات پراکنده و برخی آثار حاشیه‌ای را بر این زمینه است. شاید بهتر می‌بود که رساله یا رساله‌هایی دانشگاهی در رشته رسانه و خبرنگاری - و حتی جامعه‌شناسی و طنز و ادبیات - به این موضوع اختصاص می‌یافت تا با تحلیل محتوای دقیق و بررسی ادوار مختلف توفیق در لحظه‌های مهم تاریخی، امکان شناخت بهتر و داوری منصفانه برای مخاطبان ایرانی فراهم آید. اما شوربختانه این نوع رساله‌ها در سنت‌های دانشگاهی ما، که به دبیرستان‌های پراکنده با سطح نازل علمی بدل شده‌اند، جایی ندارد.

غرض از این مجموعه، ابتدا آشنایی با تاریخ و مشخصات توفیق است و پس از آن ارائه برخی نمونه‌های برگزیده از طنز منحصر به فرد و تکرارناشدنی این مجله. به جز این، تجلیل و تکریم از نشریه‌ای که همواره به ادب و آداب ایرانی وفادار ماند و برای منافع و آرزوها و خواست‌های مردم این سرزمین، متقبل زحمت‌ها و متحمل رنج‌ها شد. سال‌ها به انتقاد و افشای کژی‌ها می‌پرداخت و فساد و خودکامگی و زشتی‌های آشکار و نهان جامعه را برملا می‌ساخت. طی قریب به نیم قرن از حساس‌ترین ادوار تاریخ معاصر ایران، توفیق منتشر می‌شد، اما هیچ گاه سبزه سبزه‌اش و سبزه‌اش و مصالحه با استبداد و اصحاب قدرت و ثروت نداد. همواره بیان مردم بود و از منافع مردم دفاع می‌کرد، فرهنگ طنز و نقد اجتماعی را جان می‌بخشید و با نمک و چاشنی لبخند بدان غنا و تأثیر مضاعف می‌داد. در نتیجه، موجب افزایش آگاهی و تسامح، و سلامت اجتماعی و اخلاقی مردم می‌شد.

توفیق، همواره کام مردم ایران را شیرین و در دشوارترین و تلخ‌ترین ایام، اکسیر لبخند و شادمانی را روانه خانه‌های مردم می‌کرد. ثمرات این نشریه شیرین و مردمی، نباید تنها به فرهنگ طنز و ادب فکاهی، یا تاریخ مطبوعات محدود شود، بلکه فراتر از آن، یک تجربه یگانه و عبرت‌آموز ملی است و از این حیث میراثی ارزشمند در خاطره جمعی ایرانیان محسوب می‌شود. تجربه‌ای که با بررسی و شناخت تجارب آن، می‌توان بر طول عمر نشریات بر پایه و مهم افزود و آن‌ها را بهتر سازماندهی و مدیریت کرد. توانست، همانند سایر نشریات معتبر، نقاط ضعف و قوت خاص خود را داشت. گاهی در اوج خلاقیت بود و طنز انتقادی عالی را نمایندگی می‌کرد و گاهی به ورطه فکاهیات سطحی و عامه‌پسند می‌افتاد. زمانی اشعار و لطیفه‌هایش نماینده طنزهای فاخر و کلاسیک بود و هنگامی فاقد حداقلی از استحکام و اعتبار ادبی. گاهی چپ و تندرو می‌شد و گاهی

ساده‌نویس و تیراژگرا... با این همه، در مجموع نشریه‌ای مهم و شایان ستایش بود که نیم قرن دوام آورد.

توفیق، دار و ندار طنز معاصر ایران نیست. اما به یک معنا، آئینه بضاعت و اعتبار فرهنگ فکاهی ماست. شاید بیش از محتوا و مطالب این نشریه، تجربه تداوم آن را باید بااهمیت تلقی کرد. اگر مدیران رسانه‌ها و مطبوعات ما، اهل آموزش و بهره‌گیری از دانش و تجربه‌های پیشین بودند، تاریخ توفیق و سرگذشت پرماجرایی آن را بسیار مفید و عبرت‌آموز می‌یافتند. از آنجا که طنز و نقد در هم تنیده‌اند و طنز بردازان به همیشه در معرض آسیب صاحب‌قدرتان قرار دارند، لازم است تاریخ بدانند و از خزانه تجارب نیاکان درس گیرند. این تجربه تاریخی را هرگز، هم کیفیت برخورد با اربابان قدرت را نشان می‌دهد و هم سیاق و سبب در باختن از مقابل ایشان را؛ هم هنگام تیغ تیز آهیختن و سپر محافظ آریختن. سخن صائب در باب هزل از خاطر مگذشت:

طنز در دیده‌ها سبک سازد پلّه احتشام دولت را
و نیز با عامّه مردم در آمیختن و از بلام عوام‌زدگی جان به در
بردن. جرئت نقد داشتن و شجاعت آگاهی به اشتباه، چشم و گوش و
زبان مخاطب بودن. تکیه به خوانندگان و حفظ تعادل، در عین مستقل
ماندن. چشم بستن بر یارانه‌ها و رشوه‌های حکومتی؛ بی‌نیازی از
دولتمندان و بی‌اعتنایی به دولتمردان. نوآوری و پیش‌گویی در شکل
و محتوا و سازمان... و چکیده سخن: تعهد به فرهنگ، به ملت، به
ایران.

توفیق به یک معنا، حافظ نظم مستقر بود و مثل و اشیر و سوپاپ میان
ملت و حکومت عمل می‌کرد. در حقیقت، مردم بخش مهمی از نقدها
و اعتراضاتشان را در کنایه‌ها و لطیفه‌ها و تمسخرهای توفیق و نشریاتی
همچون آن متبلور می‌دیدند و این امر به تخلیه خشم و اعتراض در روان

توده‌ها کمک می‌کرد. نشریات طنز اصیل، غالباً همین خصوصیت را دارند و این بزرگترین ویژگی آنهاست. بدبختانه اهمیت این امر را رجال صاحب قدرت و بانفوذ درک نمی‌کنند. به ویژه در کشورهای رشد نیافته و از جهت سیاسی واپس مانده، که بستن مطبوعات و شکستن قلم‌ها و اسارت روزنامه‌نگاران به ترجیع‌بند اخبارشان بدل می‌شود. اگر این مدیران و صاحب‌منصبان تنگ‌نظر و کم‌سواد و بی‌جنبه، شعور و درایت می‌داشتند، خود بانی نقد آزاد و گسترش طنز انتقادی می‌شدند تا در این مملکت و نظم حاکم و مستقر، دستخوش عصیان و واکنش خصم‌آلود ملت‌ها نشویم. آزادی حفظ منافع کوتاه‌مدت و کوچک، از ارزش‌های درازمدت و بنیادی است که در آزادی قلم و نقد و طنز هست می‌گذرند و غالباً به دلیل ذلت‌پرستی و فقدان آگاهی و دانش، بدون طی مراحل قانونی یا حضور بیت‌صفه‌ای که نماینده عدالت قضایی و وجدان اجتماعی است، مبادرت به حذف و تعطیل نشریات مستقل و معتبر می‌کنند. خصومت و حقارت شخصی این مسئولین که در پشت پرده‌ها به ریشه آزادی و انتقاد کلنگ می‌زنند، در مدتی اندک، دشمنان بسیار برای نظام موجود و مستقر خلق می‌کند. کارکنان و نویسندگان یک نشریه، به انضمام علاقمندان و خوانندگان، دیهانی بد قانونی و حقوق اساسی را به روی خود بسته می‌بینند و خشم و اعتراضشان را به گونه‌ای دیگر نشان می‌دهند.

بنابراین، یک جامعه منظم و پایدار، بیش از هر برنامه و سرمایه‌ای، نیازمند منتقد مشفق و راستگوست که بی‌هراس بنویسد و نسی‌ها و فسادها را برملا سازد.

توفیق، بی‌تردید از مهم‌ترین نمونه‌های مطبوعات مستقل در تاریخ معاصر ایران زمین است. نشریه‌ای که کوشش می‌کرد از تباهی و فساد و وابستگی به منافع صاحبان قدرت برکنار ماند تا بتواند پیام خود را به سلامت و در کفاف لطایف وزین و کنایه‌های موزون

به مردم برسانند. البته این مسیر سنگلاخ و پریچ و خم بود و درنگ و احتیاط، شرط لازم برای بقای توفیق محسوب می شد. با این همه گاه خطاهای ناگزیر رخ می داد یا به ناچار الزاماتی را می پذیرفت که ضوابط استبدادی قرارداده بود و اراده سانسورچیان حرفه ای پیش پای مطبوعات مستقل و نویسندگان آزاده می گذاشت. این موانع و دشواری ها، بنیان رسانه ها را متزلزل و افق آزادی مطبوعات را تیره تر می ساخت. روزنامه های زیادی را خوار و زیون کرد و مجلات بسیاری را به تباهی کشید. تنها «توفیق» ایستاد و در راهی که برگزیده بود به حرکت ادامه داد. پستی ها و بلندی ها، شکست ها و موفقیت ها، مسیرش را تغییر نداد و بیراهه نرفت. همواره زبان مردم باقی ماند تا غضب فرد خورده و نقدهای پنهان شده ملت را بیان کند.

به همین دلیل، در لحظه های بسیار خطیری از تاریخ این مرز و بوم، برخی اصحاب مکتب و ارباب قدرت نتوانستند آن را تاب آورند و مثل همه دیگران در تیرهای کوه تنگ نظر، به جای آن که عیب های فراوان خود را در این بینة حقیقت نما بنگرند و از فرصت آسیب شناسانه ای که این نقاد راست گران و شاهامت فراهم آورده، برای اصلاح خود و امور جاری مملکت بهره ببرند، تنگ چشمانه به داروغه های امنیتی و فرهنگی اشاره کردند تا ره از این نشریه را به سانسور و ارعاب و نهایتاً توقیف ببرند. این کار را کردند اما صرفه ای نبردند. هیچ یک از این زشت کاری ها و ترفندها، خاطر را تأثیر وسیع توفیق را از ذهن ایرانیان نزدود و حکومت را از چنگال قهر ملت بدر نبرد. هنوز و همیشه، فصلی مهم در تاریخ فرهنگ و مطبوعات، و حتی تاریخ سیاسی ایران در دوران پهلوی، به ماجرای توفیق اختصاص می یابد. مورخان برجسته، با ذکر فراز و فرود آن، سرگذشت خواندنی و عبرت آموز نشریه ای مردمی را، در مواجهه با حاکمان خودکامه و جریان های نامردمی بیان می کنند.